

EL «MONAQUISME» JUEU DE LA COMUNITAT DE MAREOT

Sovint s'esmenten formes de monaquisme precedents de la cristiana. Entre aquestes destaca el monaquisme jueu dels anomenats "terapeutes". Ens en parla el doctor Antoni Bosch-Veciana, professor d'Història de Filosofia Antiga a la Universitat Ramon Llull.

Filó i el De vita contemplativa

Filó d'Alexandria (20 aC - 50 dC), filòsof i comentador de la Torà, fou un representant eminent del judaisme alexandrí. Va ser un autor prolífic. Ens n'han arribat fins a quaranta-set tractats complets (trenta-vuit dels quals foren escrits en llengua grega i, els nou restants, ens han arribat en traducció armènia). Alguns autors sostenen que s'han perdut alguns tractats més (vint o vint-i-cinc). La seva obra fou salvaguardada gràcies a l'ús que la tradició cristiana va fer dels seus escrits, sobretot a causa que servien per exposar millor el sentit dels textos de la Torà.

D'entre les seves obres n'hi ha una que podem qualificar d'excel·lent. Es tracta de l'obra intitolada *De vita contemplativa*.¹ I diem que és excepcional perquè és l'únic testimoni que conservem sobre la vida d'una comunitat jueva d'homes i de dones que, des de finals del segle 1 aC fins a

¹ Efectivament aquest és el títol en la seva versió llatina. En la versió grega el títol fa: *De la vida contemplativa o dels orants* (Περὶ βίου θεωρητικῆς ἡσυχαστικῆς). D'aquest llibre n'hi ha una excel·lent traducció catalana, amb el text grec al costat, del professor Frederic Raurell: FILÓ D'ALEXANDRIA, *De vita contemplativa*. Introducció, text revistat i notes de Frederic Raurell, Barcelona: PPU 2006.

Filó d'Alexandria. (Wikimedia Commons).

la primera meitat del segle 1 dC, visqueren en una mena de societat monàstica, molt a prop de la ciutat d'Alexandria, en un turó situat al nord del llac de Mareot, que banyava el sud d'Alexandria, una ciutat on alguns jueus de la diàspora escolliren per viure-hi, en barris anomenats *nomes*. Aquella comunitat de Mareot (així els anomena l'estudiosa Joan E. Taylor) havia escollit aquell turó perquè era un indret adequat pel clima i la segure-

tat, envoltat com estava de cases de pagès i de llogarets que els podien socórrer. I allí, formant una comunitat segurament reduïda, allunyats dels tràfecs i de la fressa de la ciutat d'Alexandria, s'hi recollien els homes i dones del grup de Mareot, en una vida de silenci i d'austeritat, de pregària i d'estudi, dedicats plenament a la contemplació. Com alguns sostenen, de ben segur que aquella manera de viure va influenciar alguns moviments ascètics de l'Antiguitat.

Els terapeutes i les terapèutides

Aquells homes i aquelles dones jueus que es dedicaven a la contemplació s'anomenaven a si mateixos «terapeutes», i «terapèutides»; i també així eren anomenats pels altres (com, per exemple, per Filó d'Alexandria). Cap escriptor de l'Antiguitat mai no havia

parlat dels terapeutes ni de les terapèutides. És només Filó d'Alexandria qui ens en dona notícia, i no únicament en l'obra esmentada sinó també en d'altres. La majoria d'estudiosos creuen que segurament Filó tenia un coneixement directe d'aquells contemplatius jueus, sia perquè «la comunitat de Mareot» estava situada prop d'Alexandria (i els feia propers), sia perquè ell mateix hagués sojornat alguna vegada en aquella comunitat. Filó d'Alexandria ha escrit que sempre que li era possible *es retirava al desert a la recerca de solitud, silenci i contemplació*. El desert és el lloc per excel·lència on la vida es concentra en el que és essencial: en el silenci i l'aridesa del desert es revela la vida veritable, la Vida.

La «comunitat de Mareot» era un grup de contemplatius, «els millors», segons Filó, d'entre tots els contemplatius que hi havia

El llac de Mareot (avui Maryut) és un llac d'aigua salada situat a Egipte, separat del mar per un estret istme sobre el qual hi havia a l'Antiguitat la ciutat d'Alexandria. En aquest mateix istme s'hi ubicava la comunitat dels terapeutes i les terapèutides. (Wikimedia Commons).

Ruïnes del monestir esseni de Qumran, situat a la vora de la Mar Morta. (Wikimedia Commons).

escampats per Egipte. Un grup que van decidir passar la vida en estat de contemplació dins d'aquella comunitat. A Mareot s'hi portava una vida sense gens ni mica de *vida activa*, com, per contra, sí que s'esdevenia amb els jueus *essenis* de Qumran, a les riberes de la Mar Morta. Els essenis tenien com a *model de vida* la dedicació al treball i a la *pregària*. La contemplació dels de Mareot era contemplació de Déu, una contemplació que els suposava viure concentrats en la lectura silenciosa i complementària de la natura i de la Torà; una contemplació que els conduïa vers la *visió* de la realitat divina.

Els *terapeutes* i les *terapèutides*, en tant que dedicats a la vida contemplativa, s'anomenen a si mateixos «filòsofs» —com també els anomena així Filó d'Alexandria— perquè en el món de l'Antiguitat, els qui feien l'op-

ció per un model de vida de contemplació (*theòria*) eren els filòsofs (que, d'altra banda, sempre la compartien amb d'altres, en comunitat, dins d'una mateixa escola filosòfica). Tinguem també ben present que els *filòsofs* de l'Antiguitat s'anomenaven justament «*filòsofs*» —i així també s'esdevé amb els terapeutes i les terapèutides de Mareot— perquè aquella seva opció de vida demanava tenir cura de l'ànima i suposava una teràpia profunda que abraçava la totalitat de l'ésser humà, tal com ja ho havien practicat Sòcrates i, força més endavant, els estoics. La finalitat no era altra que un guariment radical dels mals de l'ésser humà, tots, els del cos i els de l'ànima. La gravetat de l'emmalaltiment personal era evident —en aquell present, com, de fet, en tot present— per la força dels mals que esmenta Filó en *De vita*

contemplativa (plaers i concupiscències, pors i cobdícies, follia i injustícies, i un nombre infinit de disturbis mentals i vicis). Estaven convençuts que una decisió per una vida de concentració en l'esperit, de concentració en el que és essencial, els conduiria al guariment de tot l'ésser humà. Així doncs, l'autocontrol, és a dir, el domini del cos i de l'ànima, inseparables, els permetien, a través de l'harmonia assolida entre l'exterior i l'interior, una concentració de l'esperit amb tot allò que tingués a veure amb l'intel·lecte i amb el diví (l'Ésser contemplat des de la seva unitat).

Una comunitat dedicada al culte

Però el terme *terapeutes* i *terapèutides* té també un altre sentit en grec (que Filó, amant de les etimologies, posa de relleu): el de *servir* algú (Déu) i, doncs, *retre culte* a algú (Déu). Conseqüentment, el terme *terapeutes* (de *therapeuein*) no sols té una connotació guaridora sinó també una significació cùltica que no pot separar-se de la primera significació terapèutica: *retre culte* a Déu (l'Ésser), significa disposar-se exteriorment i interiorment al bé, guarir-se radicalment per a viure en unitat amb l'U (la imatge de Déu mateix contemplada des de la seva unitat). La seva dedicació a Déu a través de l'estudi i la pietat, en una no destorbada atenció al que és essencial, els possibilita una continuïtat total de la vida contemplativa, fins i tot durant el somni; alguns podien contemplar, en somnis, *les bel·leses de les virtuts i de les potències divines* i, fins i tot, arribar a proclamar, en somnis, *les lloables doctrines de la filosofia sagrada*.

El mode de vida

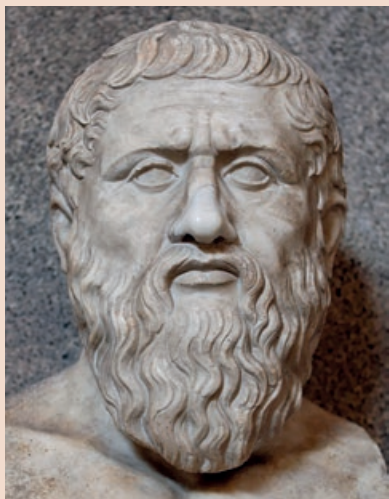
En el *De vita contemplativa* Filó d'Alexandria no fa cap exposició dels continguts de la filosofia d'aquests contemplatius de Mareot, només ens descriu aquella filosofia, és

a dir, ens exposa com vivia aquella comunitat contemplativa.

L'acceptació de la vida en comunitat per part dels terapeutes i de les terapèutides comportava l'acceptació d'una intensa vida personal d'aïllament en cases individuals (o cel·les). Filó ens explica com són les cases i la vida de recolliment que hi fan els terapeutes: cases senzilles que arreceraven de les cremades i de la gelor, i permetien ajudar-se en cas d'incursió de pirates. Llegim en el *De vita contemplativa* que *a cada casa hi ha una peça sagrada anomenada santuari o ermita ('monasterion') on es retiren per realitzar els misteris de la vida religiosa. No hi introdueixen res: ni beguda, ni aliments ni res d'aquelles coses necessàries per a la cura del cos [durant el dia], sinó simplement lleis, oracles lliurats per boca dels profetes, salms hímnics i tot allò que fa possible que la ciència i la pietat creixin i atenyin la seva plenitud. No prenen cap aliment ni beguda abans de pondre's el sol. Perquè les necessitats corporals només mereixen les tenebres; i la contemplació, la llum (el sol, el dia).*

La jornada estava marcada, matí i vespre, per la *pregària*. La resta del dia la dedicaven a l'exercitació espiritual (*ascesi*): lectura i estudi, on s'ajudaven de l'al·legoria (de cara a cercar el veritable sentit dels textos, que no era pas superficial). Sabien música en un grau de perfecció prou remarcable i cantaven coralment de manera harmoniosa. Passaven sis dies de la setmana en silenci total i en solitud. En el setè dia hi havia una reunió comunitària on, homes i dones, amb un capteniment decorós i un ordre pensadíssim, escoltaven el més ancià que els adreçava un discurs per a aliment de tots plegats.

Quan arribava el setè dia de la setmana, *un dia molt sagrat i un dia de gran festa*, els terapeutes i les terapèutides el celebraven amb privilegis especials, sobretot en relació a l'alimentació, però amb molt d'autocontrol. En aquells banquets setmanals, tots vestien

Bust de Plató. Museu Pio-Clementino del Vaticà.

de blanc lluminós. Menjaven pa, amb sal com a condiment, i bevien aigua de la font. Una austeritat espartana que també era ben explícita en la roba que duïen cada dia a les cel·les: a l'estiu, un embolcall curt, de lli; i, a l'hivern, es cobrien amb una capa de pell d'ovella o de cabra.

Cada set setmanes celebraven un *banquet*, que Filó contraposa als banquets pagans (degradació moral, borratxeres, luxe i confort, aliments sobreabundosos i llaminadures... lectura gens rigorosa dels banquets dels filòsofs Xenofont, Plató, etc. que Filó esmenta). També cada quaranta-nou anys, en l'any que fa cinquanta (*el més sant de tots els nombres*), celebren una *festa molt gran*. Tot en un ordre molt pensat: pregària a Déu (benedicció de la taula, en diríem nosaltres), homes i dones separats (a dreta i esquerra); el president comenta les Escriptures i n'ensenya el seu sentit (al·legòricament considerat) enmig d'un gran silenci (procuren no respirar massa fort); es canten himnes a Déu; es para taula i els membres de la comunitat s'asseuen en catifes de fulles de papir, no tenen esclaus-servents sinó joves de la comunitat; comença el sopar,

també d'una gran sobrietat (no mengen carn d'animals i no serveixen vi sinó aigua clara i freda... calenta per als més ancians); després de sopar, celebren la vetlla santa on canten himnes que ells mateixos han compost per a Déu i dansen. Amb això volen reproduir el que s'esdevingué a les voreres de la Mar Roja quan els israelites la travessaren. Continuen la festa fins a l'alba, *embriagats d'una bella embriaguesa, sense pesantor de cap ni de parpelles, sinó més deixondits que en començar el banquet*. Llavors *alcen les mans vers el cel demanant una jornada feliç i el coneixement de la veritat i la clarividència de judici*. I, quan ja ha acabat tot, *cadascú marxa al seu santuari privat (a la cel·la, casa seva) per continuar practicant i cultivant la fillosofia [la manera de viure, la contemplació] que els és familiar*.

Al final del *De vita contemplativa*, Filó assenyala com per als terapeutes i les terapèutides la vida contemplativa és un do, el do més excel·lent de tots els dons, el de l'amistat de Déu, que és, al mateix temps, plenitud de la felicitat, *un do millor que qualsevol fortuna*.

Filó, i només Filó, ens ha transmès el testimoni de la seva relació amb aquella comunitat jueva de Mareot, en la qual, homes i dones, s'exercitaven en una vida virtuosa dedicada a l'estudi, la pregària i, en definitiva, a la contemplació. La relació de Filó amb la comunitat de Mareot, hagi estat quina hagi estat, és una relació excepcional i de tal manera singular que ell mateix ha volgut deixar-ne constància escrita, segurament com a mostra d'agraïment per una vida tan intensament viscuda i per les seves estades en aquells indrets de Mareot, que avui gairebé ni es conserven a causa de l'expansió de la ciutat actual d'Alexandria que s'ha eixamplat fins aquell indret de Mareot, avui ocupat pel suburbi anomenat Abu Yousef.

Antoni Bosch-Veciana